

*Хрідочкін А. В.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри загально-правових дисциплін
Дніпровського гуманітарного університету*

ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Анотація. У статті розглядаються об'єктивні ознаки адміністративного правопорушення у сфері інтелектуальної власності. Проаналізовано об'єкт адміністративного правопорушення у сфері інтелектуальної власності. Наведена характеристика об'єктивної сторони адміністративного правопорушення у сфері інтелектуальної власності. Запропоновані шляхи вдосконалення адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері інтелектуальної власності.

Ключові слова: склад адміністративного правопорушення, об'єктивні ознаки адміністративного правопорушення, об'єкт адміністративного правопорушення, адміністративна відповідальність, сфера інтелектуальної власності.

Постановка проблеми. Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) визначає адміністративне правопорушення як протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, що посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління, і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [1]. Протиправне діяння в теорії адміністративного права визнається адміністративним правопорушенням, якщо в сукупності містить ознаки, до яких відносять суспільну шкідливість (небезпечність), протиправність, винність та адміністративну караність. Дія чи бездіяльність суб'єкта заподіює або створює загрозу заподіяння шкоди (матеріального, морального, організаційного чи іншого характеру) об'єктам адміністративно-правової охорони [2, с. 274], в даному випадку ним буде посягання на об'єкт інтелектуальної власності, наприклад, на право авторства або на торговельну марку (знак для товарів та послуг). Протиправність як ознака правопорушення передбачає пряму вказівку на даний проступок у законі та неприпустимість застосування аналогії закону, тобто виключає можливість притягнення до адміністративної відповідальності за діяння, не передбачені законодавством про адміністративні правопорушення. Адміністративним проступком визнається тільки таке протиправне винне діяння, за яке законодавством передбачено особливий вид державного примусу – адміністративну відповідальність.

Як бачимо, для здійснення кваліфікації адміністративного правопорушення у сфері інтелектуальної власності необхідна наявність чітко виражених його ознак. З практичної точки зору має місце більш детальна регламентація кола об'єктів, стосовно яких найчастіше здійснюються правопорушення, та за які суб'єкт правопорушення несе адміністративну відповідальність. У зв'язку з правопорушеннями, що посягають на право інтелектуальної власності, можна виділити коло питань, стосовно яких здійснюється правозахисна діяльність. Так, наприклад, спори, пов'язані з відмовою у видачі патенту за запе-

реченнями третіх осіб, про визнання патенту недійсним, про порушення авторських або суміжних прав тощо. Зазвичай дані питання вирішуються в адміністративному чи адміністративно-судовому порядку. Вони розглядаються у спеціально створених органах державної влади, які відповідають за охорону і забезпечення права інтелектуальної власності.

Загальні питання адміністративного правопорушення та підстав адміністративної відповідальності досліджувалися у працях В.Б. Авер'янова, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, С.М. Братуся, І.А. Галагана, І.П. Голосніченка, Є.В. Додіна, С.В. Ківалова, А.Т. Комзюка, Д.М. Лук'янця, В.П. Петкова, Ю.С. Шемшученка, О.М. Якуби та багатьох інших. Безпосередньо ж проблеми кваліфікації адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, пов'язані з визначенням їхніх об'єктивних ознак, розглядалися в роботах Ю.Ф. Іванова, В.В. Колесніченка, А.Г. Майданевича, О.О. Михальського, Г.С. Римарчук, О.П. Світличного, Д.В. Смерницького, О.В. Тандир тощо. Але наявність досить великої кількості досліджень із цієї проблематики не зменшує ступінь актуальності дослідження об'єктивних ознак адміністративного правопорушення у сфері інтелектуальної власності, оскільки дослідження об'єктивної сторони складу правопорушення, передбаченого ст. 51-2 КУпАП, зосереджувалося, головним чином, на порушенні авторських і суміжних прав, у той час, коли об'єктивна сторона цього правопорушення є значно ширшою і передбачає порушення й інших прав інтелектуальної власності. Така «вибірковість» стала причиною появи наукової прогалини в цій галузі дослідження, а також неоднозначного трактування диспозиції ст. 51-2 КУпАП.

Метою статті є виявлення об'єктивних ознак адміністративного правопорушення у сфері інтелектуальної власності з урахуванням сучасних досягнень науки адміністративного права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого ст. 51-2 КУпАП, представляє собою сукупність ознак, що характеризують порушення права інтелектуальної власності як зовні виражену поведінку. З практичної точки зору важливість дослідження об'єктивної сторони вищезазначеного правопорушення пояснюється тим, що від точного встановлення всіх елементів залежить правильна кваліфікація протиправного діяння, а відповідно, і рівень дотримання законності у сфері інтелектуальної власності. До того ж аналіз актів Верховного Суду України засвідчив, що досить часто припускаються помилки під час встановлення ознак саме об'єктивної сторони, що призводить до скасування вже прийнятих рішень. І оскільки лише акт зовнішньої вольової поведінки людини, який виявляється через вчинення суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності), розглядається як правопорушення, то аналіз об'єктивної сторони має важливе

значення для юридичної оцінки будь-якого правопорушення. Об'єктивна сторона – досить складне правове поняття. Як правило, з ним пов'язують зовнішній бік протиправного посягання на суспільні відносини, охоронювані законом.

Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення абсолютною більшістю вчених розуміється як система передбачених адміністративно-правовою нормою ознак, що характеризують зовнішню сторону проступку [3, с. 24]. До ознак об'єктивної сторони адміністративного правопорушення належать: діяння у формі дії або бездіяльності; шкідливі наслідки діяння, які іноді називають шкодою від посягання; причинний зв'язок між діянням та його наслідками [4, с. 12]. Але зміст об'єктивної сторони адміністративного правопорушення не вичерпується лише діянням і результатом, що настав, він може також відбиватись у низці ознак, до яких належать місце, час, спосіб, характер, знаряддя та засоби вчинення правопорушення. Юридична наука ці ознаки поділяє на обов'язкові та факультативні. Аналіз наукової літератури свідчить, що цілком справедливо до обов'язкових ознак об'єктивної сторони відносять діяння, оскільки без нього немає і адміністративного правопорушення [5, с. 39]. Слід погодитися і з тезою про те, що будь-який протиправний вплив вільного волевиявлення особи на охоронювані адміністративним законом соціальні цінності є комплексним процесом, що містить вчинюване діяння (дію, бездіяльність) та його суспільно небезпечні наслідки. Щодо факультативних ознак, то їх слід виявляти та враховувати в процесі розгляду кожного окремого адміністративного правопорушення, бо вони часто чинять суттєвий вплив на кваліфікацію діяння.

Протиправне діяння у ст. 51-2 КУпАП визначене як «незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів та послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності». Із наведеного зрозуміло, що аналізоване нами діяння є збірним проступком, а його склад сформовано з порушень заборон, приписів, вимог, що містяться в інших нормативно-правових актах, на які посилається ця стаття. Саме тому виникає необхідність ретельного аналізу всіх обставин об'єктивної сторони. Аналізуючи диспозицію ст. 51-2 КУпАП, можна перекоонатися, що зазначене правопорушення може бути вчинене шляхом дії, але оскільки формулювання «інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності» містить у собі невичерпний перелік діянь, то постає питання про можливість вчинення правопорушення шляхом бездіяльності.

Шкідливі наслідки діяння як ознаки об'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення одні вчені вважають обов'язковими [6, с. 118], а інші – факультативними [7, с. 237]. В адміністративному праві шкідливі наслідки розуміють як «спричинені негативним проступком негативні зміни в об'єкті, що захищається адміністративно-деліктним законом, які знайшли зовнішнє виявлення у зменшенні певного особистого чи майнового блага» [8, с. 241]. Шкідливі наслідки притаманні будь-якому адміністративному проступку, в тому числі й порушенню прав на об'єкт права інтелектуальної власності, оскільки він порушує майнові та особисті немайнові права, які належать

авторам того чи іншого об'єкта права інтелектуальної власності. Слід зауважити, що законодавець сформулював диспозицію статті 51-2 КУпАП без прямого визначення шкідливих наслідків, ознаку розміру шкоди включено до відповідних статей Кримінального кодексу України. Наприклад, порушення авторського і суміжних прав у значних розмірах (що в 20 і більше разів перевищують неоподаткований мінімум доходів громадян) тягне відповідальність за статтею 176 КК України [9], а в разі меншої шкоди – за статтею 51-2 КУпАП. Це дозволяє висновувати, що законодавець використовує розмір шкоди як критерій розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності.

Аналіз об'єктивної сторони адміністративного правопорушення дозволяє говорити про необхідність встановлення причинного зв'язку між конкретним протиправним діянням і наслідками, що настали в результаті його вчинення. Встановити необхідний причинний зв'язок (причино-наслідкову залежність) між протиправною дією (або бездіяльністю) і результатом, що настав, – означає проаналізувати фізичні й суспільні властивості результату, виявити всі обставини цієї справи, умови, що призвели до цього результату; оцінити роль кожної зі з'ясованих обставин, що призвели в сукупності до того або іншого результату. Адміністративна відповідальність за ст. 51-2 КУпАП настає, якщо наслідки у вигляді завдання матеріальної шкоди перебувають у причинному зв'язку з порушенням прав на об'єкт права інтелектуальної власності. Особливістю причинного зв'язку є те, що початком завжди є протиправне діяння людини, а наслідком – заподіяна таким діянням шкода.

Статтею 51-2 КУпАП встановлено відповідальність за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності. З об'єктивної сторони, це правопорушення характеризується трьома альтернативними видами діянь: незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності; привласнення авторства; інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності.

У диспозиції ст. 51-2 КУпАП застосовано термін «незаконне використання». Вітчизняний законодавець, використовуючи в цій статті поняття «незаконне», розкриває його зміст без наведення в диспозиції повного або часткового переліку тих незаконних дій, які слід вважати протиправними. Отже, законодавець не тлумачить цього поняття. Відсутнє і його офіційне тлумачення з боку судових органів. Саме тому воно залишається предметом наукової дискусії. Але не викликає сумніву, що зміст терміну «незаконне» слід розкривати шляхом застосування встановлених чинним законодавством спеціальних положень, які забороняють вчинення певних дій і дозволяють їх вчинення, але за наявності певних підстав [10, с. 68]. Так, для з'ясування зазначеного у ст. 51-2 КУпАП змісту поняття «незаконне використання» обов'язково слід звертатися до відповідних спеціальних законів: «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних», положення яких взагалі забороняють використання певних об'єктів інтелектуальної власності або дозволяють їх використання, але за наявності певних підстав. Наприклад, згідно з ч. 2 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для то-

варів і послуг», використанням торговельної марки (знака для товарів і послуг) визнається застосування його на товарах і під час надання послуг, для яких його зареєстровано, на упаковці товарів, у рекламі, друкованих виданнях, на вивісках, під час показу експонатів на виставках і ярмарках, що проводяться в Україні, у проспектах, рахунках, на бланках та в іншій документації, пов'язаній з уведенням зазначених товарів і послуг в господарський обіг. Отже, вчинення вищезазначених дій щодо торговельних марок (знаків для товарів і послуг) без згоди правовласників слід вважати незаконним [11]. За аналогією ця теза стосується також інших об'єктів інтелектуальної власності.

Незаконним використанням об'єкта права інтелектуальної власності вважається оприлюднення, опублікування, відтворення, розповсюдження без згоди автора (власника патенту або свідоцтва) літературного або художнього твору, фонограми, відеограми, аудіовізуальних творів, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо.

Необхідно враховувати, що для кожної окремої групи об'єктів прав інтелектуальної власності законодавцем закріплено відповідні види порушень. Наприклад, типовими порушеннями авторського права та суміжних прав є: вчинення будь-якою особою дій, які порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права та (або) суміжні права; піратство у сфері авторського права і (або) суміжних прав; плагіат; ввезення на митну територію України без дозволу осіб, яким належить авторське право та (або) суміжні права, екземплярів творів (зокрема, комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, програм мовлення; вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права і (або) суміжних прав; будь-які дії, свідомо спрямовані на обхід технічних засобів захисту авторського права і (або) суміжних прав, зокрема виготовлення, поширення, ввезення з метою поширення і застосування засобів для такого обходу; підроблення, змінення чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав чи особи, яка здійснює таке управління; розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою поширення, публічне сповіщення об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, з яких без дозволів суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав вилучено чи змінено інформацію про управління правами, зокрема в електронній формі.

Щодо результатів науково-технічної творчості, порушенням прав визнаються дії, що вчиняються без дозволу правовласника. Стосовно винаходів, корисних моделей і промислових зразків це: виготовлення продукту із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), застосування такого продукту, пропонування для продажу, зокрема й через Інтернет, продаж, імпорт (ввезення) та інше введення його в цивільний обіг або зберігання такого продукту в зазначених цілях; застосування процесу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка пропонує цей процес, знає, що його застосування забороняється без згоди власника патенту або, зважаючи на обставини, це і так є очевидним [12, с. 278]. Також порушенням винахідницьких і патентних прав вважається розголошення без згоди автора або заявника суті винаходу, корисної моделі або промислового зразка до офіційної публікації відомостей про них. При цьому

під розголошенням можна розуміти дію або бездіяльність, у результаті яких інформація про суть винаходу, корисної моделі або промислового зразка в будь-якій можливій формі (усній, письмовій, іншій формі, зокрема з використанням технічних засобів) стає відомою третім особам.

Незаконним використанням знака для товарів і послуг визнається несанкціоноване виготовлення, застосування, ввезення, пропонування його до продажу, продаж, інше введення до цивільного обігу або зберігання з цією метою знака для товарів та послуг, або визначення схожого з ним аж до змішування однорідних товарів. Слід наголосити, що правопорушенням вважатиметься використання без згоди власника як самих зазначених зображень, так і схожих з ними зображень, якщо останні використовуються для товарів, однорідних з тими, для яких призначене зображення. Можна погодитись із тезою вчених, які стверджують, що в кожному законі встановлюється щодо конкретного об'єкта промислової власності певна система захисту. Недоліком є те, що в зазначених законах містяться лише норми стосовно дій, що є порушенням патентних прав. На жаль, протизаконні дії в них визначено надто узагальнено, без належної конкретизації.

Ще однією формою вчинення порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності є привласнення авторства, яке посягає на особисті немайнові права авторів. Привласненням авторства на об'єкти промислової власності вважається оформлення в повному обсязі або частково відповідних реєстраційних документів на чужі права інтелектуальної власності із зазначенням свого прізвища; реєстрація під своїм прізвищем предмета інтелектуальної власності, створеного у співстворстві з іншими особами, без зазначення цього. Привласнення авторства на об'єкти авторського права і суміжних прав – це вчинення будь-яких дій з метою реалізації як виключних, так і невиключних, майнових і немайнових прав, відповідно до статей 14, 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Зокрема, йдеться про використання твору як власного, тобто із зазначенням свого прізвища (псевдоніма), надання дозволу іншим особам використовувати твір від свого імені як від автора твору, надання дозволу на відтворення твору, публічні виконання, сповіщення, демонстрацію і показ, а також на переклад твору, перероблення, адаптацію або аранжування, передачу прав автора (відчуження) іншій особі.

Відповідно до конструкції об'єктивної сторони правопорушення, передбаченого ст. 51-2 КУпАП, відповідальність за це правопорушення настає також у разі будь-якого іншого умисного порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності. Законодавець не дав визначення терміна «інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності», це формулювання має бланкетний характер. Вважасмо, що такий варіант закріплення об'єктивної сторони має як переваги, так і недоліки. Оскільки передбачити заздалегідь повний перелік протиправних дій не завжди вдається, в разі вчинення дій, не зазначених раніше, необхідно повсякчас вносити доповнення до відповідних законів. Позитивним є те, що таке формулювання дозволяє зберегти незмінною матеріальну норму, яка передбачає адміністративну відповідальність. Але водночас невизначеність формулювання «інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності» на практиці завдає труднощів, бо під час кваліфікації будь-якої незаконної дії необхідно звертатися до спеціального закону, яким врегульовано правовідносини у сфері захисту конкретного об'єкта права інтелектуальної власності.

Висновки. Аналіз відповідних статей спеціальних законів про інтелектуальну власність дозволяють стверджувати, що об'єктивна сторона адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 51-2 КУпАП «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності», не обмежена зазначеними в законі діями, а має сприйматися у більш широкому розумінні, що обумовлює певні труднощі в її практичному застосуванні. Законодавець залишив відкритим перелік можливих способів порушення права інтелектуальної власності, що дозволяє застосовувати цю статтю за різних фактичних обставин вчинення правопорушення. Крім того, ця стаття дозволяє здійснювати охорону лише окремих інститутів права інтелектуальної власності. Але очевидно, що на практиці різні порушення права інтелектуальної власності мають неоднакові економічні, соціальні та правові наслідки, у зв'язку з чим і ступінь їхньої суспільної небезпечності є різним. Тому виникає необхідність диференціації адміністративної відповідальності за порушення права інтелектуальної власності залежно від об'єкта протиправного посягання. І хоча такі зміни вже неодноразово пропонувалися науковцями, але всі вони так і залишилися поза увагою законодавця. Подальші ж дослідження проблем адміністративно-правової охорони інтелектуальної власності слід спрямувати саме в напрямку законодавчого закріплення диференціації адміністративної відповідальності за порушення права інтелектуальної власності.

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. URL: zakon.rada.gov.ua/go/80731-10
2. Адміністративна відповідальність: курс лекцій / Колпаков В. К. та ін.; за ред. О.В. Кузьменко; Нац. акад. внутр. справ. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 567 с.
3. Белікова О.В. Юридичний склад адміністративного правопорушення. Держава та регіони. Сер.: «Право». 2013. № 3. С. 22-28.
4. Колпаков В.К., Гордєєв В.В. Склад адміністративного проступку: лекція; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, Акад. суддів України. Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2011. 40 с.
5. Адміністративне право: навч. посіб. для здобувачів вищ. освіти / Ю.П. Битяк та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.М. Гарашука. Харків: Право, 2017. 172 с.
6. Задихайло О.А. Адміністративне право України. (Загальна частина): навч. посіб. Харків: Право, 2016. 296 с.
7. Олішевський О.В. Соціально шкідливі та суспільно небезпечні наслідки пропаганди статевої свободи ліберальної ідеології західного зразку в частині зміни сексуальних партнерів. Форум права. 2016. № 4. С. 236-239.

8. Адміністративне право України: навч. посіб. С.В. Ківалов та ін.; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Вид. 7-е, перероб. і допов. Одеса: Фенікс, 2015. 350 с.
9. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>
10. Мельник В.І. Незаконне розповсюдження й обіг зброї як загроза громадському порядку в сільській місцевості. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки». 2016. Вип. 2 (2). С. 66–70.
11. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15 грудня 1993 р. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/3689-12>
12. Колесніченко В.В. Адміністративно-правовий захист права інтелектуальної власності: теорія і практика: монографія.; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Київ: Логос, 2014. 399 с.

Хридошкин А. В. Объективные признаки состава административного правонарушения в сфере интеллектуальной собственности

Аннотация. В статье рассматриваются объективные признаки административного правонарушения в сфере интеллектуальной собственности. Проанализирован объект административного правонарушения в сфере интеллектуальной собственности. Приведена характеристика объективной стороны административного правонарушения в сфере интеллектуальной собственности. Предложены пути усовершенствования административной ответственности за правонарушения в сфере интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: состав административного правонарушения, объективные признаки административного правонарушения, объект административного правонарушения, административная ответственность, сфера интеллектуальной собственности.

Khridochkin A. Objective signs of the administrative offense in the field of intellectual property

Summary. In the article the objective signs of administrative crime are examined in the field of intellectual property. The object of administrative crime is analysed in the field of intellectual property. The brought description over of objective side of administrative crime in the field of intellectual property. The offered ways of improvement of administrative responsibility are for offence in the field of intellectual property.

Key words: composition of administrative crime, objective signs of administrative crime, object of administrative crime, administrative responsibility, sphere of intellectual property.